

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378.013.42:316.613.434

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.13253457>

Проблема запобігання та протидії булінгу в освітньому середовищі закладу вищої освіти (за результатами моніторингового дослідження)

Зеленська Людмила Дмитрівна

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету історії і права,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
61002, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

Васильєва Маргарита Валентинівна

старший викладач кафедри теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін факультету історії і права, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 61002, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна ORCID <https://orcid.org/0009-0008-3766-3752>

Прийнято 15.07.2024: | Опубліковано: 29.07.2024

Анотація. Мета статті полягає в аналізі результатів моніторингового дослідження щодо випадків прояву булінгу в ЗВО для визначення стану безпечного освітнього середовища, вільного від булінгу (цькування), інших форм неетичної поведінки з боку учасників освітнього процесу. Основні методи

дослідження – аналіз нормативних документів і наукової літератури, опитування здобувачів вищої освіти (n=311) через гугл-форму, інтерпретація отриманих даних. У результатах дослідження з'ясовано, що булінг як явище соціальне, має форми вияву на всіх стадіях розвитку особистості. Найбільш поширеним булінг є серед дітей. В Україні механізм реагування на випадки булінгу закріплено в «Порядку реагування на випадки булінгу (цькування)», затвердженому наказом Міністерства освіти України від 28.12.2019 р. №1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти». Утім повнолітні особи як учасники освітнього процесу не підпадають під регулювання антибулінговим законодавством. Створення та підтримання в ЗВО безпечного освітнього середовища вимагає розроблення і введення в дію локальних нормативних документів щодо запобігання і протидії булінгу; вивчення різних аспектів відносин між учасниками освітнього процесу (анкетування, інші форми опитування, самооцінювання), проведення моніторингових досліджень щодо стану фізичного та емоційно-психологічного середовища ЗВО; планування й проведення профілактичних заходів, спрямованих на підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу про булінг; формування в них нетерпимого ставлення до проявів будь-яких насильницьких моделей поведінки у міжособистісних стосунках.

У статті проаналізовано результати моніторингового дослідження, проведеного на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (ХНПУ імені Г.С. Сковороди) у жовтні-листопаді 2023 р. Мета дослідження полягала у визначенні рівня обізнаності здобувачів вищої освіти стосовно проблеми булінгу та форм його прояву; виявленні випадків булінгу в освітньому середовищі ЗВО; з'ясуванні ставлення здобувачів вищої освіти до проявів насильства. У висновках зазначено, що в ХНПУ імені Г.С. Сковороди створено й підтримується безпечне освітнє середовище, спрямоване

на попередження й протидію булінгу (цькуванню) здобувачів вищої освіти. Студенти обізнані з поняттям «булінг (цькування)», його формами, ознаками, способами реагування. В університеті розроблено низку локальних документів, які визначають політику запобігання і притидії булінгу, регламентують механізм реагування на випадки булінгу, проводиться системна робота щодо профілактики булінгу, виховання в здобувачів співчуття, толерантності, нетерпимого ставлення до проявів будь-якого насильства. З огляду на виявлені поодинокі випадки прояву булінгу в освітньому середовищі університету по відношенню до здобувачів вищої освіти (з боку інших студентів, викладачів, співробітників), рекомендовано підвищити відповідальність суб'єктів реагування на випадки булінгу; розширити систему заходів з боку факультетів, студентського самоврядування, кураторів академічних груп стосовно інформування здобувачів про механізми звернень жертв булінгу, проведення тренінгів, зустрічей з відповідними фахівцями з метою попередження неетичної поведінки з боку учасників освітнього процесу й формування в них здатності протистояти булеру.

Ключові слова: булінг, здобувачі вищої освіти, освітнє середовище, запобігання, протидія, опитування.

The problem of preventing and countering bullying in the educational environment of a higher education institution (based on the results of a monitoring study)

Zelenska Liudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of History and Law,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 61002, str. 29 Alchevskikh
St., Kharkiv, Ukraine ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Vasylieva Marharyta

Senior Lecturer of the Department of Theory and Methods of Teaching Socio-Legal Disciplines of the Faculty of History and Law, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 61002, str. 29 Alchevskikh St., Kharkiv, Ukraine ORCID <https://orcid.org/0009-0008-3766-3752>

Abstract. The aim of the article is to analyze the results of a monitoring study on cases of bullying in higher education institutions to determine the state of a safe educational environment free from bullying and other forms of unethical behavior by participants in the educational process. The main research methods include the analysis of regulatory documents and scientific literature, a survey of higher education students (n=311) through a Google form, and the interpretation of the obtained data. The research results show that bullying, as a social phenomenon, manifests at all stages of personality development. Bullying is most prevalent among children. In Ukraine, the mechanism for responding to cases of bullying is established in the «Procedure for Responding to Cases of Bullying (Harassment), » approved by the Order of the Ministry of Education of Ukraine dated 28.12.2019 No.1646 «Some Issues of Responding to Cases of Bullying (Harassment) and the Application of Educational Measures in Educational Institutions. » However, adults as participants in the educational process are not covered by anti-bullying legislation. Creating and maintaining a safe educational environment in higher education institutions requires the development and implementation of local regulatory documents on bullying prevention and counteraction; studying various aspects of relationships between participants in the educational process (questionnaires, other forms of surveys, self-assessment); conducting monitoring studies on the state of the physical and emotional-

psychological environment of higher education institutions; planning and implementing preventive measures aimed at increasing the awareness of participants in the educational process about bullying; and fostering an intolerant attitude towards any violent behavior models in interpersonal relationships.

The article analyzes the results of a monitoring study conducted at the H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (KhNPU) in October-November 2023. The research aimed to determine the level of awareness of higher education students about the problem of bullying and its forms; identify cases of bullying in the educational environment of the institution; and ascertain the attitudes of higher education students towards manifestations of violence. The conclusions indicate that KhNPU has created and maintains a safe educational environment aimed at preventing and counteracting bullying (harassment) among higher education students. Students are aware of the concept of «bullying (harassment),» its forms, signs, and ways to respond. The university has developed a number of local documents that define the policy for preventing and counteracting bullying, regulate the mechanism for responding to cases of bullying, and conduct systematic work on bullying prevention, fostering empathy, tolerance, and an intolerant attitude towards any violence among students. Given the identified isolated cases of bullying in the educational environment of the university towards higher education students (by other students, teachers, staff), it is recommended to increase the responsibility of subjects responding to bullying cases; expand the system of measures by faculties, student self-government, and academic group curators regarding informing students about the mechanisms for reporting bullying, conducting training sessions, and meetings with relevant specialists to prevent unethical behavior by participants in the educational process and forming in them the ability to resist buller.

Keywords: bullying, higher education students, educational environment, prevention, counteraction, survey.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Однією із найактуальніших соціальних проблем сучасності, яка має серйозні наслідки для психічного та фізичного здоров'я дітей і молоді, є булінг. Булінг (bullying, від англ. bully - цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу [11]. Найбільш поширеним це явище є серед дітей. За результатами досліджень, проведених ЮНІСЕФ у 2019 р., встановлено, що в Україні 67% дітей у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу; 24% дітей стали жертвами булінгу; 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе; більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти [7].

Поширення серед дітей інформаційних технологій та масове використання ними соціальних мереж, сайтів різної спрямованості зумовило появу кібербулінгу, проявами якого є: розсилання повідомлень, фото та відео матеріалів агресивного та образливого характеру, відкрита агресивна поведінка в чатах та соціальних мережах [25, с. 310]. З потрапляння на простори Інтернету інформація, що є проявом кібербулінгу, може залишатися там надовго, що може справляти тривалий травмуючий вплив на психіку дитини та призвести до депресії, аутодиструктивної поведінки і навіть самогубства [25, с. 310].

Механізм реагування на випадки булінгу (цькування) закріплено в «Порядку реагування на випадки булінгу (цькування)», затверджені наказом Міністерства освіти України від 28.12.2019 р. №1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» [19], що застосовується в закладах освіти всіх типів і форм

власності, крім тих, які забезпечують здобуття освіти дорослих, у тому числі післядипломної освіти.

Наголосимо, що у термінологічному визначенні названого документу статус кривдника та потерпілого конкретизовано вказівкою на учасника освітнього процесу, в тому числі малолітню чи неповнолітню особу, якою чи щодо якої було вчинено булінг (цькування) [19]. Отже, механізм реагування на випадки булінгу в закладах освіти, який визначено «Порядком» [19] стосується лише неповнолітніх осіб. Конфліктні взаємовідносини між повнолітніми здобувачами освіти, педагогічними працівниками чи іншими повнолітніми особами як учасниками освітнього процесу не підпадають під регулювання антибулінговим законодавством, відповідальність згідно статті 173-4 КУпАП в такому випадку не настає [6]. Це ускладнює можливість використання зазначеної нормативної бази як інструменту захисту від насильства в освітньому середовищі ЗВО, притягнення повнолітніх здобувачів вищої освіти до відповідальності в разі вчиненого цькування, нарівні з неповнолітніми.

Однак, булінг як явище соціальне, має форми вияву на всіх стадіях розвитку особистості. Зокрема, продовження освіти у вищій школі передбачає перехід людини в інше соціальне середовище, проте не означає кардинальної зміни її особистості, що дає підстави припускати перенесення особистісних проблем на наступний освітній рівень.

Зауважимо, що студентський вік (від 17 до 25 років) науковці (І. Кон, Е. Еріксон, С. Рубінштейн) відносять до пізньої юності або ранньої дорослості, і вказують на можливі конфлікти в студентському середовищі, причинами яких слугують соціально-вікова нерівність, збільшення потреб і обмеження особистісних можливостей для їх задоволення, «вибухова» реакція на зовнішні подразники і соціальні перешкоди, ідеалізоване сприйняття світу тощо.

З огляду на зазначене, цькування, як груповий феномен, може переноситися у вищу освіту. Агресори та віктимні особистості можуть проявляти ту ж модель поведінки в закладі вищої освіти, що й у школі. Це зумовлює появу модифікованої ситуації булінгу. І якщо шкільне цькування є криміногенним фактором, то явище булінгу в закладах вищої освіти може призвести до більш тяжких наслідків: суїцидів, нанесенню тілесних ушкоджень, в тому числі й з летальним результатом, коли жертва свідомо знищує агресора, злочинним діям щодо майна як з боку агресора, так і з боку жертви [8].

Це вимагає створення та підтримання в ЗВО безпечного освітнього середовища, що ґрунтується на комплексному та системному підходах і передбачає:

- розроблення і введення в дію локальних нормативних документів щодо запобігання і протидії булінгу. До прикладу, в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого діє Положення «Про політику запобігання і протидії булінгу (цькуванню) у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого» [20]; у Черкаському державному технологічному університеті чинним є «Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу» [23]; у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди керуються «Положенням про механізм реагування на випадки булінгу (цькування) в ХНПУ імені Г.С. Сковороди» [22] та «Положенням про комісію з розгляду випадків булінгу (цькування) та мобінгу» [21]. Такі локальні документи розроблені з урахуванням міжнародних та національних нормативно-правових актів, як-от: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти; Конституція України; Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

протидії булінгу (цькуванню)»; накази МОН України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання і протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти» тощо;

- вивчення різних аспектів відносин між учасниками освітнього процесу (анкетування, інші форми опитування, самооцінювання), зокрема проведення моніторингових досліджень щодо стану фізичного та емоційно-психологічного середовища ЗВО, з'ясування причин, ризиків виникнення випадків булінгу з метою своєчасного їх виявлення і профілактики;

- планування й проведення профілактичних заходів, спрямованих на підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу про булінг; формування нетерпимого ставлення до проявів насилля, кібербулінгу, цькування, до будь-яких інших насильницьких моделей поведінки у міжособистісних стосунках; захист психічного здоров'я здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, співробітників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Булінг як соціальне явище ґрунтовно висвітлено у працях зарубіжних учених, як-от: Х. Лейманн [1], Ольвеус [2], С. Пінкер [3], Е. Роланд [4] та ін. Проблема прояву і протидії булінгу в національному дискурсі носить міждисциплінарний характер і належить до сфери наукових інтересів фахівців у галузі права (А. Джуська, В. Джуський [10], Л. Гаращенко [9], О. Іваній [12], І. Лубенець [17], А. Король [14], К. Янішевська, О. Тимошенко [26] та ін.); педагогіки і психології (А. Барліт [5], А. Кваша [13], О. Костюк [15], Л. Лушпай [18], І. Сидорчук [24] та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Утім дослідники зосереджують увагу переважно на питаннях мінімізації соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти, залишаючи поза увагою спектр питань,

пов'язаних із виявленням і профілактикою булінгу серед повнолітніх здобувачів вищої освіти. Це продукує необхідність організації і проведення регулярних моніторингових досліджень в ЗВО, цільова аудиторія яких охоплює усіх учасників освітнього процесу. Результати таких досліджень слугують підставою для визначення ефективності політики запобігання і притидії булінгу на рівні конкретного ЗВО, розроблення дієвих механізмів реагування на випадки цькування й притягнення булерів до відповідальності, з'ясування причин, ризиків виникнення булінгу, що стоять на заваді створення освітнього середовища ЗВО, вільного від будь-яких проявів насильства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – на основі аналізу результатів проведеного моніторингового дослідження щодо випадків прояву булінгу в ЗВО з'ясувати наявність/стан підтримання безпечного освітнього середовища, вільного від булінгу (цькування), інших форм неетичної поведінки з боку учасників освітнього процесу.

Основними завданнями статті є:

- визначити рівень обізнаності здобувачів вищої освіти стосовно проблеми булінгу та його форм прояву;
- виявити випадки наявності/відсутності випадків прояву булінгу в освітньому середовищі ЗВО;
- з'ясувати ставлення здобувачів вищої освіти до проявів насильства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Для вирішення поставлених завдань було проведено моніторингове дослідження на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (ХНПУ імені Г.С. Сковороди) у жовтні-листопаді 2023 р. Для отримання емпіричних даних було розроблено гугл-форму
анкети

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfdQQoZGmFvuDeUuquAa5mU2OmmW-vHLpzXg96P7BukaXmQ5A/viewform>

В опитуванні взяло участь 311 респондентів - здобувачів вищої освіти бакалаврського і магістерського рівнів спеціальностей 014.03 Середня освіта (Історія); 014.07 Середня освіта (Географія), 081 (Право) факультету історії і права ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Переважну більшість опитаних становили особи жіночої статі - 90,5%, чоловічої - 9,5%. Результати опитування представлено на сайті відділу менеджменту і моніторингу діяльності університету

<http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/monitoring/Anketa/Anketa%204.pdf>

Отримані результати дають підстави стверджувати, що здобувачі вищої освіти у переважній більшості поінформовані з питань булінгу (цькування), розуміють зміст цього поняття (99,7%). Лише 0,3% респондентів зазначили, що вони не впевнені в тому, чи знають, що таке «булінг».

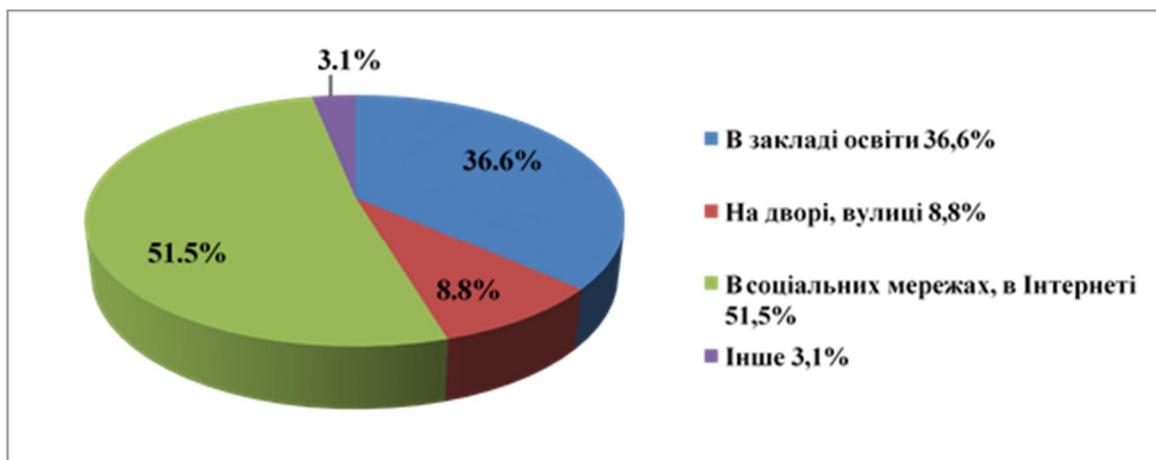
На запитання «Чи стикалися Ви з ситуацією знущання одних людей над іншими?» 75,3% респондентів дали відповідь - «так», 15,6% - «ні», виказали «невпевненість» - 9,2%.

Серед найбільш поширених форм знущання одних людей над іншими респонденти визначили такі: приниження - 35,6%; образи - 30,2%; кібербулінг - 10,2%; зйомка знущання, цькування (наприклад, на телефон) - 3,7%; фізичне насильство - 2,7%; інші форми - 17,6% (див. рис. 1.)

Рис.1. Форми прояву булінгу

Здобувачі вищої освіти констатували той факт, що найчастіше цькування відбувається в соціальних мережах, в Інтернеті – 51,5%, тоді як в університеті можливість випадків булінгу зафіксована на рівні 36,6%. Випадки цькування на вулиці також не є поширеним явищем для студентів (8,8%) (див. рис. 2).

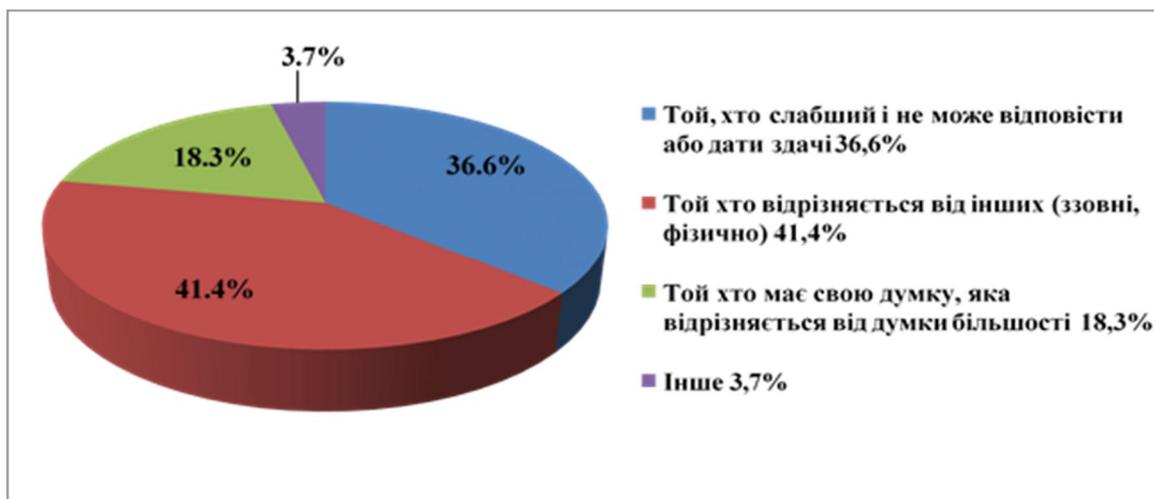

Рис.2. Середовище прояву булінгу

Водночас результати опитування здобувачів вищої освіти щодо того, хто частіше піддається булінгу (цькуванню), майже не відрізняються від статистичних даних серед неповнолітніх. Так, 41,4% студентів зазначили - «той, хто відрізняється від інших зовні, фізично»; 36,6% респондентів вважають - «той,

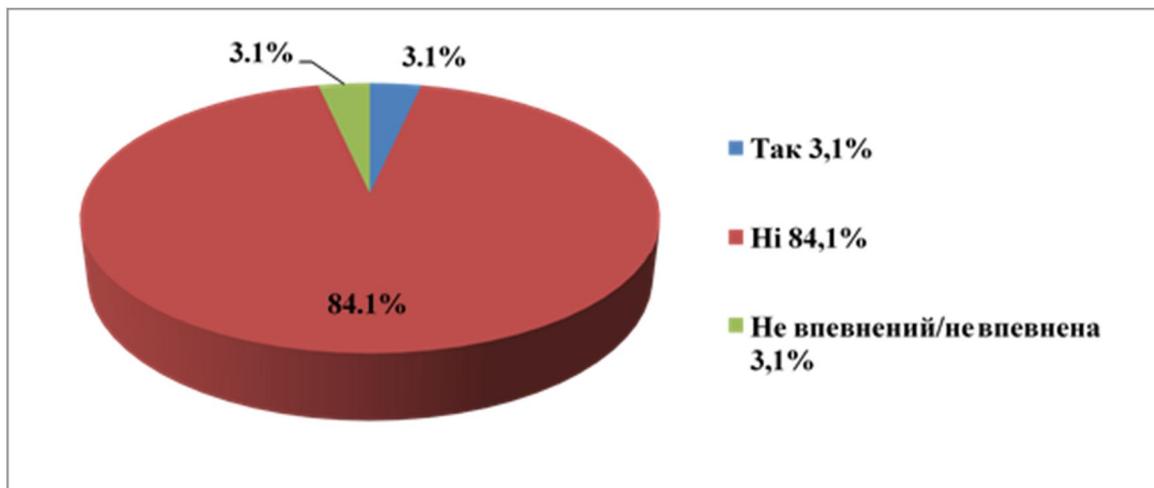

хто є слабший і не може відповісти або дати відсіч»; 18,3% поділяють таку позицію - «той, хто має свою думку, яка відрізняється від думки більшості» (див. рис. 3).

Рис.3. Особи, які найчастіше піддаються булінгу

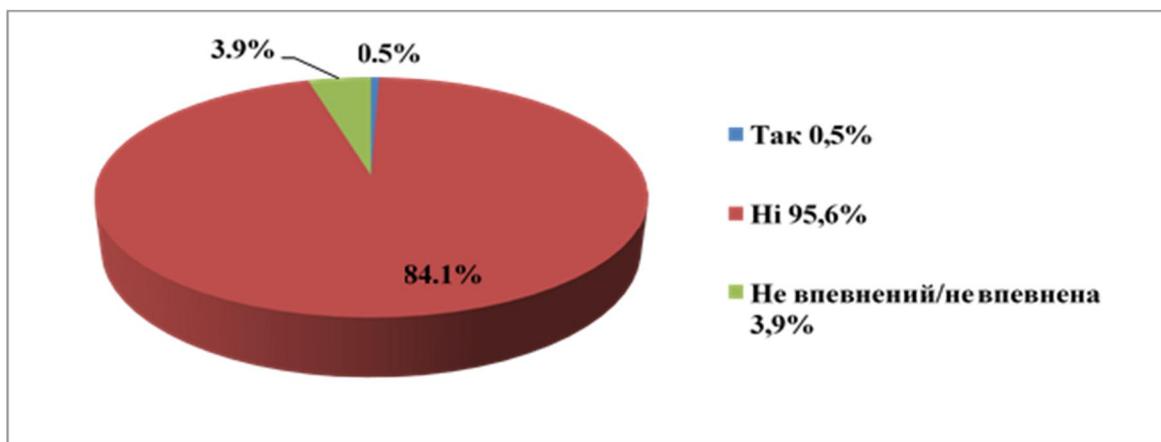
На запитання про те, «Чи завжди суб'єкти, що скоюють насильство (цькування), є покараними?» 84,1% студентів дали відповідь – «ні» (див. рис. 4). Це свідчить про певну декларативність чинних інструментів захисту від цькування й неможливість притягнення до відповідальності агресора у разі вчиненого цькування, нарівні з неповнолітніми здобувачами освіти.

Рис.4. Відсоток булерів, притягнутих до відповідальності

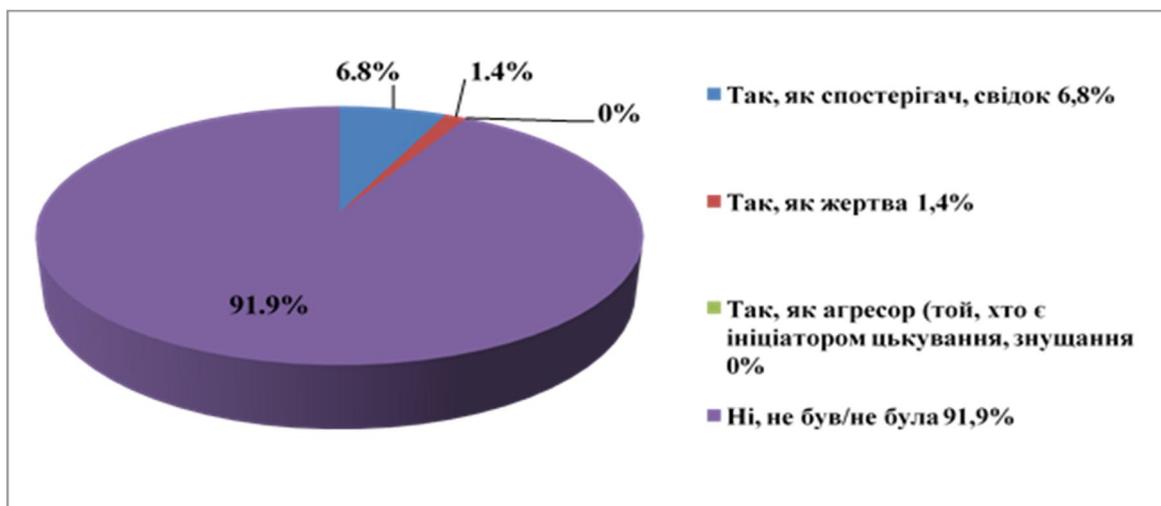

Задля виявлення наявності/відсутності випадків прояву булінгу в освітньому середовищі ЗВО ми запропонували респондентам дати відповідь на запитання: «Чи має місце насилля з боку здобувачів у закладі освіти, де Ви навчаєтесь?». Підкреслимо, що 95,6% здобувачів вищої освіти, які брали участь в опитуванні, дали негативну відповідь і лише 0,5 % відповіли «так». Не впевнені у своїй відповіді виявилися 3,9% опитаних (див рис. 5).

Рис.5. Рівень створення і підтримання безпечного освітнього середовища в ЗВО

Водночас 91,9% респондентів вказали на те, що ніколи самі не були учасниками цькування. У якості спостерігача, свідка виступали 6,8% опитаних; у якості жертви – 1,4%, у якості агресора – 0% (див. рис. 6).

Рис.6. Відсоток здобувачів, причетних до проявів булінгу в ЗВО

Науково і практично цінними виявилися відповіді респондентів на запитання: «Чи спостерігали Ви ситуації цькування здобувачів з боку викладачів?». Результати опитування свідчать про те, що конфлікти мають місце в освітньому середовищі університету. Утім ситуації цькування здобувачів з боку професорсько-викладацького складу носять поодинокий, несистемний характер (не спостерігав/не спостерігала – 89,2%; рідко – 9,3%; постійно – 1,5%) (див рис. 7).

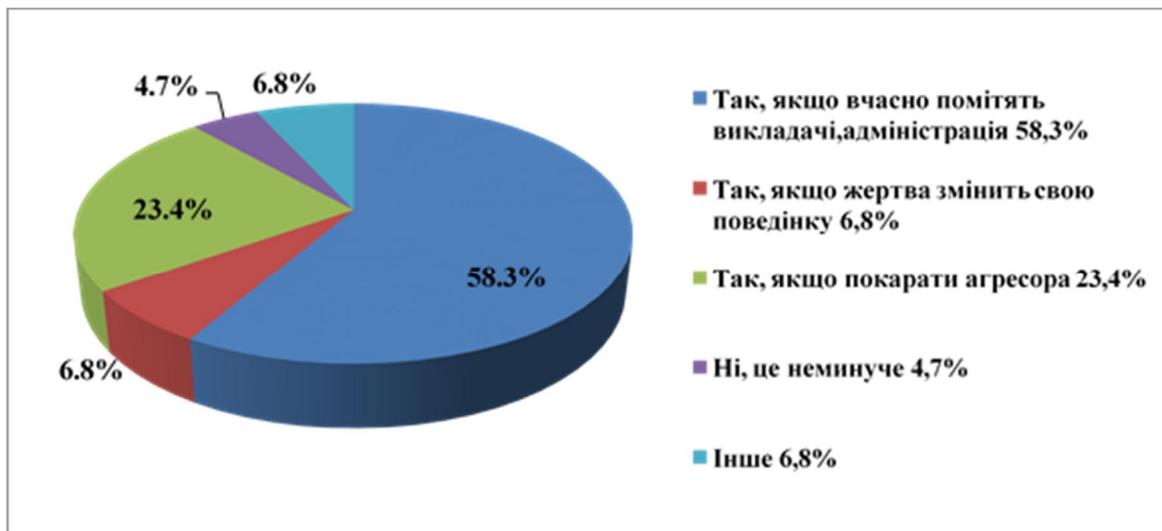
Рис.7. Випадки прояву булінгу з боку викладачів ЗВО

Наголосимо, що респонденти у своїй більшості переконані, що уникнути будь-яких проявів булінгу в освітньому середовищі університету можливо, якщо:

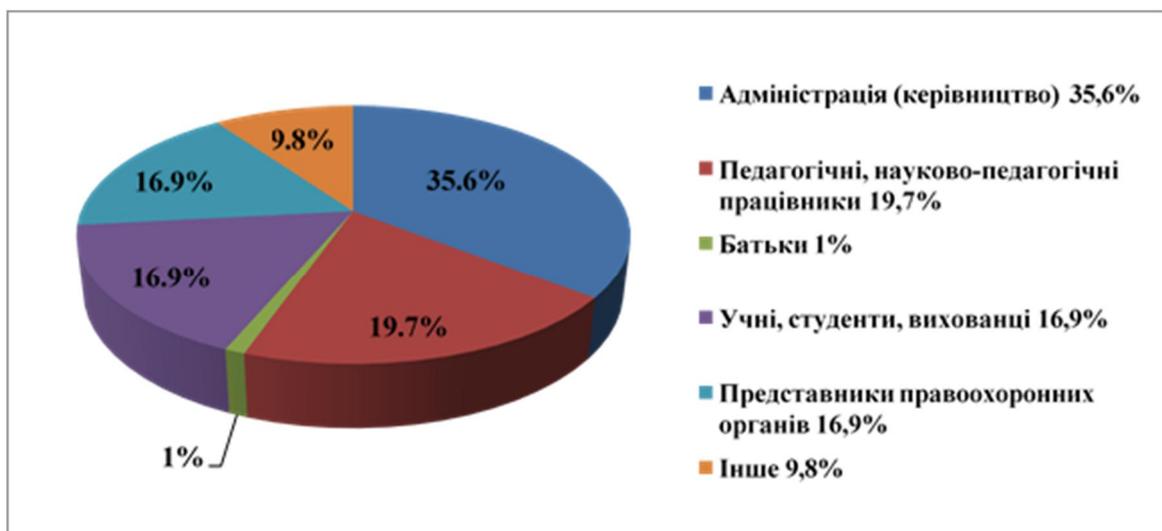
- вчасно помітять/відреагують викладачі, адміністрація (58,3%);
- буде покараний агресор (23,4%);
- жертва змінить свою поведінку (6,8%);
- інше (6,8%).

Припинити булінг в ЗВО, на переконання здобувачів вищої освіти, може адміністрація (35,6%), педагогічні, науково-педагогічні працівники (19,7%); самі студенти (16,9%); представники правоохоронних органів (16,9%); батьки (1%); інше (9,8%).

Однак, 4,7% респондентів все ж схиляються до того, що викоринити булінг в ЗВО не можливо (див. рис. 8, 9).

Рис.8. Способи уникнення булінгу в ЗВО

Рис.9. Суб'єкти, здатні припинити булінг в ЗВО

При цьому фактично лише половина респондентів (59,3%) зазначила, що може особисто протистояти тиску з боку булера, тоді, як третина опитаних (33,6%) виказала невпевненість у цьому. Ще 7,1% здобувачів демонструвала переконаність щодо своєї нездатності протистояти булеру.

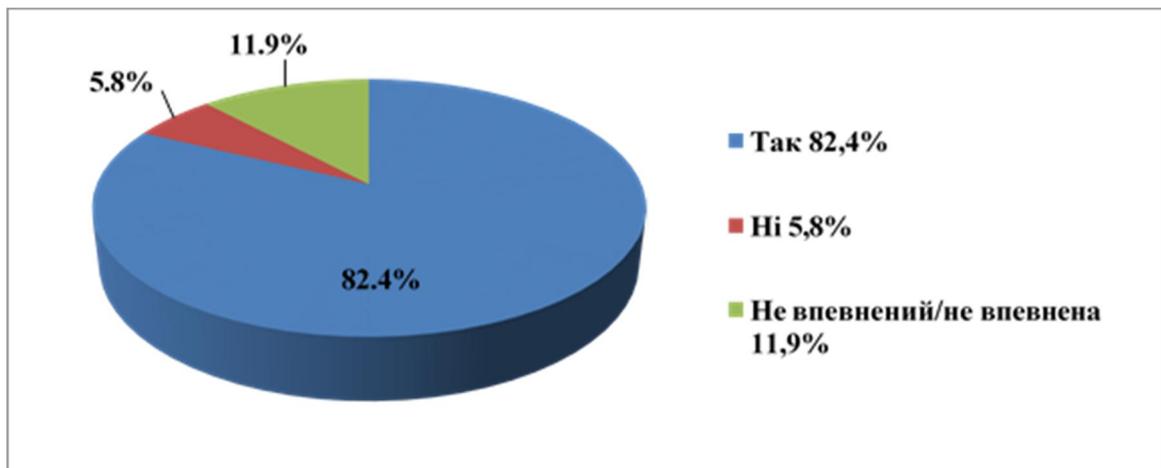
Результати моніторингового дослідження дозволяють констатувати факт, що більшість здобувачів вищої освіти (72,5%) знають до кого звертатися у випадку прояву булінгу в освітньому середовищі університету. Однак є й такі

здобувачі (14,5%), котрі не впевнені, або ж узагалі не обізнані в цьому питанні (12,9%).

Отримані дані свідчать про те, що нормативні документи, якими керується університет з питань протидії та запобігання булінгу («Положення про механізм реагування на випадки булінгу (цькування) в ХНПУ імені Г.С. Сковороди», «Положенням про комісію з розгляду випадків булінгу (цькування) та мобінгу» перебувають у відкритому доступі (на сайті університету), визначають суб'єктів реагування у разі настання випадку булінгу (ректор, інші працівники ЗВО, психологічна служба), алгоритм подання заяв або повідомлень про випадки булінгу (цькування), склад комісії, її права, обов'язки, порядок роботи щодо розгляду випадків булінгу та застосування заходів виховного впливу. Утім потребує розширення система заходів з боку факультетів, студентського самоврядування, кураторів академічних груп стосовно інформування здобувачів щодо механізму звернень жертв булінгу, проведення тренінгів, зустрічей з відповідними фахівцями відповідно до Плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу.

Останнє запитання гугл-форми для опитування мало на меті з'ясувати готовність здобувачів вищої освіти надавати підтримку жертвам знущань та цькування. Результати дослідження переконують у тому, що більшість здобувачів (82,4%) виявляє небайдуже ставлення до жертв булінгу і готова їх підтримувати. Не визначилися в цьому питанні 11,9% респондентів. У 5,8% здобувачів така готовність ще не сформована (див. рис. 10).

Рис.10. Готовність здобувачів надавати підтримку жертвам булінгу

Висновки. Отже, проведений аналіз результатів моніторингового дослідження щодо випадків прояву булінгу в ЗВО (на прикладі ХНПУ імені Г.С. Сковороди) дозволяє стверджувати, що в університеті створено й підтримується безпечне освітнє середовище, спрямоване на попередження й протидію булінгу (цькуванню) здобувачів вищої освіти. Студенти обізнані з поняттям «булінг (цькування)», його формами, ознаками, способами реагування. В університеті розроблено низку локальних документів, які визначають політику запобігання і притидії булінгу, регламентують механізм реагування на випадки булінгу, проводиться системна робота щодо профілактики булінгу, виховання в здобувачів співчуття, толерантності, нетерпимого ставлення до проявів будь-якого насильства. Зважаючи на виявлені поодинокі випадки прояву булінгу в освітньому середовищі університету по відношенню до здобувачів вищої освіти (з боку інших студентів, викладачів, співробітників), потребує підвищення відповідальності суб'єктів реагування на випадки булінгу; розширення система заходів з боку факультетів, студентського самоврядування, кураторів академічних груп стосовно інформування здобувачів про механізми звернень жертв булінгу, проведення тренінгів, зустрічей з відповідними фахівцями з метою попередження неетичної поведінки з боку учасників освітнього процесу, формування здатності протистояти булеру.

Серед напрямів подальшого наукового пошуку в цій царині вбачаємо проведення повторного моніторингового дослідження з метою з'ясування причин виникнення випадків булінгу в ЗВО й розроблення методичних рекомендацій щодо їх усунення.

Список використаних джерел

1. Leymann H. Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and Victims*. 1990. Vol. 5. № 2. 1990. P. 119–126.
2. Olweus D. Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. 1997. 12(4). P. 495–510.
3. Pinker S. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. Penguin Books; Illustrated edition, 2012. 832 p.
4. Roland E. Bullying: A developing tradition of research and management. In Tattum D. P. (Ed.), *Understanding and managing bullying*. Oxford : Heinemann Educational. 214 p
5. Барліт А. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі. *Горизонти освіти*. 2012. №2. С. 44-46.
6. Булінг в студентському середовищі: на що важливо звернути увагу?. Вища школа адвокатури НААУ. Режим доступу: <https://www.hsa.org.ua/blog/buling-v-studentskomu-seredovyshhi-na-shho-vazhlyvo-zvernuty-uvagu>
7. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України, 2019. Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine>
8. Булінг. NET. Дніпровський гуманітарний університет. Режим доступу: <https://dgu.edu.ua/news/buling/>

9. Гаращенко Л.П. Теоретико-правові засади заборони мобінгу в європейських країнах. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 199-207.
10. Джуська А., Джуський В. Булінг – порушення права дитини на повагу до її гідності. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 2. С. 26-33.
11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», 2019. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-19#Text>].
12. Іваній О. Соціальна та кримінально-правова характеристика булінгу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 107–110.
13. Кваша А. Булінг: поняття і сутність. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 45., т. 2., 2021. С. 121-125. Режим доступу: http://www.afhn-journal.in.ua/archive/45_2021/part_2/20.pdf
14. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя України*. 2009. №1-2 (13). 190 с.
15. Костюк О. Досвід Канади щодо антибулінгової роботи в середній школі. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2015. № 4 (26). С. 28–35.
16. Лист МОН України від 14.08.2020 року №1/9-436 «Про створення безпечного середовища в закладі освіти та попередження протидії булінгу (цькуванню). Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2020/08/17/lyst-mon-vid-14-08-2020-1-9-436-pro-stvorennia-bezpechnoho-osvithnoho-seredovyshcha-v-zakladi-osvity-ta-poperedzhennia-i-protydii-bulinhu-ts-kuvanniu/>
17. Лубенець І. Насильство серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів: кримінологічна характеристика та заходи запобігання: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08; Київ, 2017. 266 с.

18. Лушпай Л. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). Київ. 2010. С. 126-131. Режим доступу: <https://kipt.sumdu.edu.ua/pdf/buling/buling.pdf>

19. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 р. №1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text>

20. Положення «Про політику запобігання і протидії булінгу (цькуванню) у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого», 2021. Режим доступу: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/polozhennya-buling.pdf>.

21. Положенням про комісію з розгляду випадків булінгу (цькування) та мобінгу. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Pro_komisiyu_s_v_upadkiv_bylingy%5D.pdf

22. Положенням про механізм реагування на випадки булінгу (цькування) в ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Polojenya_pro_byling.pdf

23. Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу у Черкаському державному технологічному університеті, 2021. Режим доступу: <https://chdtu.edu.ua/student/buling-stop/item/16280-poriadok-reahuvannia-na-vypadky-bulinhu-tskuvannia-ta-zastosuvannia-zakhodiv-vykhovnoho-vplyvu-u-cherkaskomu-derzhavnomu-tekhnologichnomu-universyteti>

24. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.*

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 169-173. Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2015_1_36.

25. Таволжанський О.В., Журок Н.Г., Курбатова Д.Л. Деякі аспекти кримінологічної характеристики булінгу (цькування). *Юридичний науковий електронний журнал.* №9. 2020. С. 308-311.

26. Янішевська К. Д., Тимошенко О. О. Деякі проблеми булінгу в Україні та шляхи їх вирішення. 2018. Режим доступу:
http://www.legalnovels.in.ua/journal/4_2018/43.pdf